

О‘QITUVCHILAR DARS JARAYONIDA O‘QUVCHILARGA PSIXOLOGIK YONDASHUVI KERAK(MI?)

Hidoyatxon Yulchiyeva To‘lqinjonovna
Farg‘ona viloyati Oltiariq tumani MMTB
tasarrufidagi 4-umumta’lim maktabi psixologi

ANNOTATSIYA:

Mazkur maqolada o‘qituvchilarning dars jarayonida o‘quvchilarga psixologik yondashuvining ahamiyati yoritilgan. O‘quvchilarning individual va emotsional xususiyatlarini hisobga olish, ijobiy psixologik muhit yaratish hamda samarali muloqotning ta’lim jarayoniga ta’siri tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: psixologik yondashuv, o‘qituvchi, o‘quvchi, dars jarayoni, individual yondashuv, emotsional holat, ta’lim samaradorligi.

KIRISH

Ta’lim jarayonining samaradorligi nafaqat o‘qituvchining bilim va metodik tayyorgarligiga, balki uning o‘quvchilarga nisbatan psixologik yondashuviga ham bevosita bog‘liqdir. Dars jarayonida o‘quvchilarning yosh va individual-psixologik xususiyatlarini hisobga olish, ularning emotsional holatini tushunish hamda shaxs sifatida hurmat qilish ta’lim sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

O‘qituvchining psixologik yondashuvi o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi, darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini yengillashtiradi. Har bir o‘quvchi o‘ziga xos temperament, qobiliyat va psixologik holatga ega bo‘lib, ularni bir xil mezon asosida baholash ko‘pincha stress, qo‘rquv va motivatsiyaning pasayishiga olib keladi. Individual yondashuv esa o‘quvchining ichki imkoniyatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Dars jarayonida psixologik yondashuvning yetishmasligi o‘quvchilarda xavotir, o‘zini past baholash, faollikning susayishi va maktabga nisbatan salbiy munosabat

shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin. Ayniqsa, tanqidning keskinligi, qo'pol munosabat, o'quvchining shaxsini kamsituvchi so'zlar uning ruhiy holatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday holatlar o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi ishonchni zaiflashtiradi hamda ta'lim samaradorligini pasaytiradi.

Psixologik yondashuvga ega bo'lgan o'qituvchi o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatadi, ularning his-tuyg'ularini tushunishga harakat qiladi va ijobiy psixologik muhit yaratadi. Rag'batlantirish, qo'llab-quvvatlash, konstruktiv baholash va empatiya kabi usullar o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi. Natijada sinf jamoasida sog'lom psixologik iqlim shakllanadi.

Shuningdek, psixologik yondashuv o'quvchilarda mustaqil fikrlash, o'zini erkin ifoda etish va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'qituvchi tomonidan yaratilgan qulay emotsional muhit bolalarda stressning kamayishiga, o'qishga bo'lgan ichki motivatsiyaning kuchayishiga olib keladi. Bu esa ta'lim jarayonining uzluksiz va samarali kechishini ta'minlaydi.

O'qituvchilar dars jarayonida o'quvchilarga psixologik yondashuvi **juda zarur**. Bu yondashuv o'quvchilarning fikrlash darajasini aniqlash, materiallarni moslashtirish va qo'shimcha psixologik yordam ko'rsatish orqali ta'lim sifatini oshiradi. Psixologik usullar o'qituvchining oratorlik qobiliyati va o'quvchilarning faolligini oshirib, darsning samaradorligini ta'minlaydi.

O'qituvchilarning psixologik yondashuvi nima uchun kerak?

- **Samarali ta'lim:** O'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini tushunish va ularga mos ta'lim usullarini tanlash o'zlashtirishni yaxshilaydi.
- **Motivatsiya:** Psixologik qo'llab-quvvatlash o'quvchilarda darsga bo'lgan qiziqishni va motivatsiyani oshiradi.
- **Shaxsiy yondashuv:** O'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.
- **Sog'lom muhit:** Darsda ijobiy psixologik muhit yaratish, o'quvchilarning diqqatini oshiradi va stressni kamaytiradi.

Psixologik yondashuv shunchaki bilim berish emas, balki o'quvchi shaxsini rivojlantirish va ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning muhim omilidir.

Yangi O'zbekiston sharoitida ta'lim tizimi tub islohotlar jarayonini boshdan kechirmoqda. Bu jarayonning markazida o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish, uning salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish, sog'lom ijtimoiy-psixologik muhitda ta'lim olishini ta'minlash masalalari turibdi. Ayniqsa, o'quvchilarning yangi muhitga, ayniqsa boshlang'ich sinfga kirish, maktabga o'tish yoki o'quv bosqichlarini almashish davrida psixologik moslashuv muammolari yuzaga chiqadi. Bu jarayonlarni samarali boshqarish va o'quvchining moslashuvini qo'llab-quvvatlash ta'lim sifati va natijadorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'quvchilarning psixologik moslashuvi – bu ularning yangi ta'lim muhitiga, pedagogik talablar va ijtimoiy sharoitlarga muvaffaqiyatli integratsiya qilinish jarayonidir. Bu jarayon o'quvchining ichki psixologik holati, ijtimoiy ko'nikmalari, stressga bardoshlilik, o'z-o'zini boshqarish qobiliyati kabi ko'plab omillarga bog'liq. Shuning uchun psixologik moslashuvni shakllantirishda ta'lim muassasasining, pedagoglarning, ota-onalarning hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Moslashuv jarayonida o'quvchining individual psixologik xususiyatlarini hisobga olish ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Har bir bolaning temperamenti, qiziqishlari, xotirasi va diqqatini jamlash qobiliyati turlicha bo'ladi. Shu bois pedagoglar va maktab psixologlari ta'lim jarayonida individual yondashuvni qo'llashlari zarur. Masalan, kognitiv usullar yordamida o'quvchining fikrlash darajasini aniqlash, o'quv materiallarini moslashtirish, o'quvchilarga qo'shimcha psixologik yordam ko'rsatish mumkin.

Shuningdek, o'quvchilarning emotsional holatini nazorat qilish va boshqarish metodlari ham muhimdir. Stressni kamaytirish uchun nafas olish mashqlari, relaksatsiya texnikalari, psixologik treninglar o'tkazilishi mumkin. Bu usullar o'quvchilarning ichki muvozanatini saqlab qolish, qiyinchiliklarga bardosh berish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Maktabda ijtimoiy muhitni ijobiy saqlash uchun sinfda hamjihatlik, o'zaro hurmat, yordam ko'rsatish kabi qadriyatlar targ'ib qilinishi kerak. Guruh ichidagi konfliktlarni hal qilish, muloqotni rivojlantirishga yo'naltirilgan faoliyatlar o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini mustahkamlaydi.

Ota-onalar bilan yaqin hamkorlik, ularni psixologik savodxonlikka o'rgatish ham moslashuv jarayonida katta ahamiyatga ega. Ota-onalar o'z farzandining hissiy holatini tushunishi, ularni qo'llab-quvvatlashi, maktabdagi psixologik faoliyatga faol ishtirok etishi o'quvchi uchun xavfsiz va qulay muhit yaratadi.

Zamonaviy texnologiyalar va innovatsion metodlar ham psixologik moslashuv jarayonida keng qo'llanilmoqda. Onlayn resurslar orqali o'quvchilarga individual konsultatsiyalar, interaktiv testlar, emotsional holatni baholash tizimlari taqdim etiladi. Bu imkoniyatlar o'quvchilarni o'z-o'zini anglashga, stressni boshqarishga va ta'lim jarayonida muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi.

Psixologik moslashuv ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarning o'zgaruvchan muhitga tez va samarali moslashishini ta'minlaydi. Bugungi kunda ta'lim tizimida yuzaga kelayotgan yangiliklar, texnologik rivojlanish va pedagogik yondashuvlarning o'zgarishi ta'lim jarayonini yanada murakkablashtiradi. Shu sababdan, psixologik moslashuv jarayoni o'quvchilarning nafaqat bilim olish, balki hissiy va ijtimoiy jihatdan ham barqaror rivojlanishini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lmoqda. O'quvchilarning psixologik moslashuvini shakllantirish jarayonida pedagoglarning roli beqiyosdir, ular nafaqat bilim beruvchi, balki psixologik yordam ko'rsatuvchi, motivatsiya beruvchi, shuningdek, o'quvchilarning o'zini anglash va ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishda yetakchi bo'lib xizmat qilishi lozim.

Shuningdek, psixologik moslashuv jarayonida o'quvchilarning individual xususiyatlarini chuqur tahlil qilish muhimdir. Har bir o'quvchining shaxsiyati, qobiliyati, oilaviy muhit va oldingi tajribasi ta'lim jarayoniga ta'sir qiluvchi omillar sifatida e'tiborga olinishi kerak. Pedagoglar o'z faoliyatida diferensial yondashuv metodlarini qo'llash orqali har bir o'quvchiga moslashtirilgan ta'lim va psixologik

yordamni taqdim etishi mumkin. Masalan, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan guruhli mashg'ulotlar, individual psixologik maslahatlar, o'z-o'zini boshqarish va stressni yengish bo'yicha treninglar samarali usullar hisoblanadi.

Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi o'quvchilarning psixologik moslashuviga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Onlayn platformalar, interaktiv dasturlar, pedagogik psixologik testlar va masofaviy maslahatlar o'quvchilarga o'zlarini baholash, his-tuyg'ularini ifoda etish, va pedagoglar bilan samarali muloqot qilish imkonini beradi. Bular ta'lim jarayonida o'quvchilarni qo'llab-quvvatlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Ota-onalar va maktab jamoasi o'rtasidagi hamkorlik ham psixologik moslashuvni shakllantirishda muhim omildir. Oilaning qo'llab-quvvatlashi, ota-onalar bilan pedagoglar o'rtasidagi samarali aloqa o'quvchilarning ijtimoiy-emosional barqarorligini mustahkamlaydi. Ota-onalarning psixologik savodxonligini oshirish, ularni bolalarning rivojlanish xususiyatlari bilan tanishtirish ta'lim jarayonida muvofiqlikni ta'minlaydi va psixologik muammolarni erta aniqlashga yordam beradi.

Yana bir muhim jihat – maktab muhitining ijobiy psixologik atmosferasini yaratishdir. Bu o'quvchilarni stressdan himoya qilish, ularda o'zaro hurmat va ishonch muhitini shakllantirish orqali amalga oshiriladi. Sinf rahbarlari, pedagoglar va maktab psixologlari tomonidan tashkil etilgan o'zaro yordam guruhlari, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish mashg'ulotlari o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga yordam beradi.

Shuningdek, psixologik moslashuv jarayonida yoshlarning o'ziga xos qiyinchiliklari va rivojlanish bosqichlari hisobga olinishi zarur. O'quvchilarning hayotiy muammolari, qarama-qarshi hissiyotlari, o'z-o'zini anglash jarayonlari pedagogik yordam orqali yengillashtirilishi mumkin. Bu o'z navbatida ta'lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Natijada, psixologik moslashuvni samarali shakllantirish uchun zamonaviy ta'lim tizimida kompleks yondashuv zarur. Bu yondashuv o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, pedagoglarning professional bilim va ko'nikmalarini

oshirish, zamonaviy texnologiyalarni qo'llash va oilalar bilan hamkorlikni rivojlantirishga asoslangan bo'lishi lozim. Shu tarzda ta'lim muassasalari nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyalovchi, psixologik qo'llab-quvvatlovchi muassasalar sifatida o'zining ijtimoiy rolini to'liq amalga oshiradi. Agar bunday tizimli yondashuv amalga oshirilsa, o'quvchilarning psixologik moslashuvi mustahkamlanadi, ular hayotning har qanday sohasida muvaffaqiyatli va baxtli bo'lishga tayyor shaxslar sifatida yetishadi.

Natijada, o'quvchilarning psixologik moslashuvini shakllantirish nafaqat ularning o'qish samaradorligini oshiradi, balki ularni kelajakda mustaqil, ijtimoiy faollikka ega shaxslar sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Bu esa umumiy ta'lim tizimining sifatini yanada yuqori darajaga ko'tarish uchun asosiy omillardan biridir.

Psixologik moslashuv o'quvchilarning yangi ta'lim muhiti, o'qituvchi talablari, sinfdoshlar bilan munosabatlar, dars tartibi kabi yangiliklarga qanday reaksiyada bo'lishi, bu jarayonga qanday moslashishi bilan belgilanadi. Har bir yosh bosqichida bu moslashuv turlicha kechadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun bu jarayon emotsional jihatdan og'ir kechishi mumkin, chunki ular birinchi marta oiladan tashqaridagi muhitda qat'iy tartib va me'yorlarga duch kelishadi.

Maktab psixologi va sinf rahbari bu bosqichda o'quvchilarni doimiy kuzatib borishi, ularga moslashtirilgan psixologik mashg'ulotlar o'tkazishi muhimdir. Bunda quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

Psixologik diagnostika: o'quvchi holatini aniqlash uchun test va suhbatlar orqali dastlabki tahlil olib boriladi. Bu uning emotsional holati, muloqotga ochiqligi va stress darajasini aniqlashga yordam beradi.

Emotsional-intellektual o'yinlar: ayniqsa kichik yoshdagi o'quvchilar uchun emotsiyalarni anglash, ifodalash va boshqarishga o'rgatish, o'zaro munosabatlarda ijobiy muloqotga o'rgatadi.

Guruhiy mashg'ulotlar: o'quvchilarni jamoaga moslashtirishda ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Bunda rolda o'ynash, dramatizatsiya, interaktiv metodlar qo'llaniladi.

Individual suhbat va maslahatlar: psixologik muammolarga ega yoki jismoniy/emotsional jihatdan moslashishda qiynalayotgan o'quvchilar bilan alohida ishlash zarur. Ota-onalar bilan hamkorlik: ularning farzand psixologik holatiga e'tiborli bo'lishi, maktabdagi faoliyatni uy sharoitida davom ettirishi o'quvchining holatini barqarorlashtirishga yordam beradi.

Qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish: sinfda ijobiy muhitni shakllantirish, o'quvchilarning o'zini erkin his qilishini ta'minlash muhim omildir.

Bugungi kunda AKT vositalari yordamida ham o'quvchilarning psixologik holatini kuzatish, stressni kamaytirish va muloqotni rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion platformalar joriy qilinmoqda. Onlayn testlar, emotsional holatni baholovchi ilovalar, virtual maslahat xonalari buning isboti bo'la oladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchilarning dars jarayonida o'quvchilarga psixologik yondashuvi ta'lim samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan biridir. O'quvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan dars jarayoni nafaqat bilim berishga, balki barkamol shaxsni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shu sababli, zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining psixologik kompetensiyasini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Hasanboeva O. G. "Ta'lim psixologiyasi", Toshkent, 2019
2. Vygotskiy L. S. "Pedagogik psixologiya", Moskva, 2005
3. Jalolov J. J. "Pedagogika va psixologiya asoslari", Toshkent, 2021
4. G'afurov U. "Bolalar psixologiyasi", Toshkent, 2018
5. R. Atakuziev. "Maktab psixologiyasining nazariy asoslari", Samarqand, 2022
6. Ziyo.net